

Groeneveldblad

2005-3

Losse nummers €2,50

Groeneveldlezing 2005
door Willem Overmars

Wereldstad Wildernis
De toekomst van Nederland

Op 6 oktober 2005 is de Groeneveldprijs 2005 door de Stichting Groeneveld uitgereikt aan drs. Willem Overmars. Daarmee geeft de Stichting uiting aan haar waardering voor de bijdrage van de heer Overmars aan het debat over de ontwikkeling van natuur en landschap in Nederland.

Omslag: een oude 'dobbe' in buitendijks Friesland.

Fotografie Peter van Bolhuis, Pandion

Het is dit jaar voor de zesde keer dat de Stichting Groeneveld de Groeneveldprijs uitreikt. En daarmee tegelijkertijd ook de zesde keer dat de Groeneveldlezing, verbonden aan de Groeneveldprijs, wordt gehouden. In de vijf jaar hiervoor hebben wij schitterende lezingen gehoord van mensen die de moed hebben het maatschappelijk debat aan te gaan en die anders durven denken en doen met een zeer grote persoonlijke betrokkenheid. Geert Mak, de eerste prijswinnaar, sprak in 2000 van het gedroomde landschap. We kunnen ieder riviertje laten spartelen, meende hij, maar weten niet hoe we moeten omgaan met deze macht. In 2001 blikte Koos van Zomeren terug op het Groene Hart in zijn lezing Want je ziet niet alleen wat je ziet. Schiereiland Europa was het onderwerp van het Amerikaanse echtpaar Harrison, de winnaars in 2002. Zij maakten ons attent op de rol die kunstenaars kunnen spelen in het debat over de groene ruimte. Van wie is de natuur? vroeg Matthijs Schouten zich af in zijn lezing in 2003, waarin hij pleitte voor een vrijplaats voor de natuur. En de Amerikaanse hoogleraar Jared Diamond zag in 2004 Nederland als model voor onze globaliserende wereld.

In dit rijtje van bijzondere mensen die de Groeneveldprijs hebben ontvangen, hoort Willem Overmars zondermeer thuis. In de eerste plaats omdat hij een onafhankelijke, originele denker is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop hij in staat is de vierde dimensie waar te

nemen en de tijd mee te wegen in de toekomstplannen. Als geen ander weet Overmars om te gaan met de spanning tussen vernieuwing en herstel. Veranderen in het landschap mag, nee moet zelfs, maar dan wel met respect voor de authenticiteit. Dat kan door de context van het verleden te gebruiken bij de ontwikkeling van andere, nieuwe functies die passen bij het voortschrijden van de tijd.

Overmars is een optimist. Hij verzet zich tegen het cultuurpessimisme dat hij aantreft bij veel natuurbeschermers, die volgens hem weinig oog hebben voor veranderlijkheid. Daarmee laat je kansen liggen. Daar waar mensen roepen dat de grutto uitsterft, wijst hij op het feit dat er nog nooit zoveel merels en roodborstjes waren. Of dat er sinds de tiende/elfde eeuw nog nooit zoveel bos is geweest. Nederland overvol? Volgens Overmars niet als je het vergelijkt met Vlaanderen of het Ruhrgebied. Hij ziet Nederland als (een deel van) een wereldstad, die in schoonheid niet is overtroffen. Dat is toch een perspectief dat veel leuker is.

Ook de ambtenarij, die vast zit in technische vooringenomenheden, mag rekenen op zijn verzet. Want zij verhinderen een echt vrij maatschappelijk debat. Waar vele plannenmakers lijden aan verkoking en tunnelvisie en moeite hebben om te gaan met de voortgang van de tijd en de veranderlijkheid, daar toont Overmars een nieuwe dimensie om de natuur te

verbinden met de toekomst van het landschap. Zo inspireert hij juist wel tot debat en discussie. Zijn kracht daarbij is dat hij overtuigend is in de omgang met bestuurders, hij de toon zet en durft.

Het is onvermijdelijk om hier enkele voorbeelden te noemen van het werk van Willem Overmars, dat al zo lang in het teken staat van de natuurontwikkeling. Bekend is natuurlijk het Plan Ooievaar: de toekomst van het rivierengebied, waaraan hij een wezenlijke bijdrage heeft geleverd. Ook maakte hij vele plannen voor particuliere buitenplaatsen en ontwikkelde hij strategieën en visies zoals Levende rivieren en Meegroeien met de zee. In het buitenland heeft men inmiddels eveneens kennis gemaakt met zijn denken, zoals in de vorm van plannen voor de delta van de Donau in de Oekraïne. En niet te vergeten zijn ideeën voor de Grensmaas van morgen. In deze visie is de rivier straks niet dezelfde als zijn historische voorganger, omdat er natuurlijke processen en menselijke ingrepen hebben plaatsgevonden. Maar zijn voorstel is wel gebaseerd op respect voor het verleden en op denkwerk over de functies voor de toekomst, hetgeen de voorwaarden schept waaronder zo'n natuurlijk functioneel systeem tot ontwikkeling kan komen waar meerdere functies tegelijk bereikt kunnen worden.

Willem Overmars komt bij de Stichting Groeneveld over als een geniale, voornamelijk uit brein bestaand persoon.

Geniaal om zijn invallen en het leggen van verbanden tussen dingen die ogenschijnlijk niets met elkaar te maken hebben. Hij is een echte Hegeliaan die niet blijft hangen in these-antithese, maar op zoek gaat naar synthese op een hoger niveau. Zijn lezing Wereldstad Wildernis is een prachtige uiting van zijn denken.

Mr. J.C. Korthals, voorzitter

Bestuursleden Stichting Groeneveld:

Mr. J.C. Korthals (voorzitter), directeur Personeel & Organisatie, UWV

B.J. Krouwel (penningmeester), Directeur Duurzaamheid en Maatschappelijke Innovatie, Rabobank Nederland

Ir. N.A. Fockema Andreae – van Herwaarden (secretaris)

Prof. Dr. H.J. Achterhuis, hoogleraar filosofie, Universiteit Twente

Dr. Ir. J.H. Kuper, rentmeester voor Kroondomein Het Loo

Ing. H.K.M. Lugtmeijer, directeur Stichting Het Utrechts Landschap

Prof. Dr. G.J. Borger, Hoogleraar geografie en planologie, Universiteit van Amsterdam

Wereldstad Wildernis De toekomst van Nederland

Kyoto Kyoto stelt eigenlijk heel erg weinig voor. Het verdrag tot vermindering van de uitstoot van broeikasgassen probeert te regelen dat er een vermindering van deze uitstoot optreedt van vijf procent ten opzichte van het jaar 1990. De deskundigen weten natuurlijk wel dat het verdrag maar het kleine begin is van een lang en moeizaam proces, maar wie het wel en wee van het verdrag wat vluchtig volgt in de kranten en op tv krijgt toch de indruk dat het een belangrijke zaak is. Sterker nog, in discussies over klimaatverandering lijkt het er wel eens op, dat het verdrag de op ons af komende problemen zou kunnen oplossen. En dat is niet zo. Zelfs als we op korte termijn zouden kunnen overstappen op een kring-

loop van niet fossiele CO₂-uitstoot, of waterstof als energiedrager zouden gaan gebruiker, zitten we met het voldongen feit dat er al meer dan twee eeuwen op een excessieve manier CO₂ in de atmosfeer is gebracht. Ik draag het verdrag van Kyoto een warm hart toe, maar als we realistisch zijn zal er nog heel erg veel fossiele CO₂ de lucht ingaan voor het verdrag aan de realisering van z'n lange termijn doel toe is. Het gebruik van cokes in plaats van houtskool voor de vervaardiging van ijzer is zo ongeveer het begin van de industriële revolutie. Vanaf dat moment is er een steeds groeiende hoeveelheid broeikasgas de atmosfeer in gegaan, en de effecten ervan zijn nog lang niet uitgewerkt.

We kunnen dus niet volstaan met het kijken naar de komende klimaatsverandering op een tijdschaal van de komende tien of vijftien jaar. We moeten in eeuwen denken, meer dan twee eeuwen achteruit en minstens ook een eeuw vooruit. Aan de veranderingen in de komende eeuw kunnen we niets meer veranderen; die trekker is al overgehaald. Je zou dus denken dat er grote aandacht zou moeten zijn voor de gevolgen die over de hele wereld gaan optreden. Maar er is kennelijk een verdringingsproces aan de gang, want we gaan gewoon door met de dingen te doen zoals we die gewend zijn te doen. We maken ons druk om het begin van een proces van afbouw van CO₂-uitstoot waarvan de gewenste resultaten op

zijn best pas over een eeuw duidelijk worden, en we gaan gemakshalve voorbij aan de onontkoombare effecten die al tijdens het leven van de mensen die nu jong zijn zullen optreden.

De waterbeheerders vormen overigens een uitzondering: die komen steeds met nieuwe gegevens over de op til zijnde veranderingen, maar stuiten op massief verzet van bestuurders en bevolking als hun oplossingen op de lange termijn, op korte termijn ongewenst zijn.

Ons klimaat wordt overigens steeds beter. Als we het egoïstisch, kortzichtig en lokaal bekijken, schuift de klimaat-

drukt. Een plant kan nog zo algemeen zijn in een andere nationale eenheid in Europa, als hij in Nederland weinig voorkomt is hij zeldzaam. De Vereniging Natuurmonumenten zendt dit jaar ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan een tv-spotje uit van de Dwingelose heide. De kern is, dat het heideveld er nu nog precies zo uitziet als honderd jaar geleden. Dat wordt gebracht als een bewijs van goed beleid, maar mij komt het eerder over als een tekort aan aanpassingsvermogen en flexibiliteit. Er is in ieder geval niet met de talenten gewoekerd, om het maar eens bijbels te zeggen. Tijd beschouw ik

een landschap was van berken en eiken, met open plekken ertussen. Het was en is nog altijd een droog en vuurgevoelig landschap. Van tijd tot tijd zal in een droge zomer bliksem natuurlijke brand veroorzaakt hebben, en zullen er stukken bos in vlammen opgegaan zijn. Op die plekken werd de grond dan extra bemest door de as, en startte de ontwikkeling naar bos weer opnieuw. Op de brandvlakte naast de snelweg bij Kootwijk is prachtig te zien dat grove dennen tegen deze vuurdynamiek niet bestand zijn, terwijl eiken weliswaar veel takken van hun kroon verliezen, maar overal uit de stammen weer nieuwe loten vormen, die een

Leven met de schoonheid van de rivier

Kunstenaars in de negentiende eeuw ontdekken de schoonheid van de heide

gordel die in mijn jeugd zo bij Lyon lag, in de komende jaren op naar ons land. Eerste klas wijn komt dan uit Friesland, en aan de kust heerst het meest verrukkelijke vakantieweer. De eerste wijngaarden zijn er al, en de massale migratie van flora en fauna naar het noorden toe is ook al aan de gang. Vogelsoorten vertrekken uit ons land naar het noorden, vlanders uit zuidelijke streken en zee-egels uit zuidelijke wateren vestigen zich in ons land.

Heide en Orang Oetangs Tot dusver was onze natuurbescherming nationalistisch en statisch van aard. Zeldzaamheid wordt in een nationale gradatie uitge-

als de vierde dimensie van het landschap. Een landschap is voortdurend in verandering. Om iets te begrijpen van het landschap zul je toch oog moeten hebben voor de temporele dynamiek, de veranderlijkheid van het landschap in de tijd. Het uitkiezen van een willekeurig moment in het verleden om dat te fixeren op dat moment van zijn ontwikkeling is geen natuurbehoud, het is angst voor en verzet tegen verandering. Laten we nog even doorgaan op dat heideveld. Heide is het resultaat van een lange periode van rooibouw op een landschap dat verloren vruchtbaarheid uit zichzelf niet zo makkelijk kan aanvullen. Je kunt aannemen dat het oorspronkelijk

nieuwe kroon gaan opbouwen. En berken zijn zó snel met zich te vestigen uit zaad, dat de brand voor deze soort eerder een stimulans dan een rem is. Nu zal brand door bliksem niet heel erg vaak voorkomen zijn; echt vuurgevoelige landschappen zijn meer in zuidelijke streken te vinden. Maar een goeie, lokale brand, nu eens hier, dan weer daar zal ook hier een mozaïek van open plekken, en jong en oud bos hebben veroorzaakt. Onvermijdelijk zal het dit landschap ook bewoond zijn geweest door dieren. Ook hier geldt dat naast brand, begrazing een van de basale landschapsvormende processen van dit landschap geweest zal zijn. Wat mij betreft zou

Natuurmonumenten voor de verjaardag dus beter hebben kunnen pronken met de begraasde, dynamische Veluwezoom dan met de gefixeerde heide. Sinds Plan Ooievaar zijn we vertrouwd met het verhaal van het rivierenlandschap dat van nature gedomineerd wordt door overstromingen en begrazing. De droge zandgronden zouden op eenzelfde manier bekeken kunnen worden als een landschap gevormd door vuur, begrazing, en nog andere factoren als windworp, ijzel en ziektes.

In dit vuurgevoelige landschap zijn op een bepaald moment mensen verschenen,

Ook daar steken boeren het oorspronkelijke ecosysteem in brand om er landbouwgrond van te maken. Ook daar zal er na de fase van ontginning best een cultuurlandschap overblijven waarin natuurlijk ook dieren en planten leven. Maar daar trekken we toch niet de conclusie uit dat het regenwoud wel weg mag? Heide is wat overblijft na de verdwijning van het oorspronkelijke ecosysteem op die plek.

Ik zie bij een heideveld dus steeds de grote veranderingen in de loop der tijden. Voor mij is het een verwoest ecosysteem, en ik verlang vooruit naar de rijkdom van het complete dynamische ecosysteem dat

daar zijn internationale verdragen voor afgesloten. Er zijn lijsten aangelegd van bedreigde soorten, waardoor de doelstellingen geobjectiveerd zijn, en daardoor controleerbaar.

Nou kun je hier ook vragen bij stellen. Het leven op aarde wordt vooral gekenmerkt door het uitsterven van soorten. Het overgrote deel van de soorten die bekend zijn, is allang uitgestorven. Op een heel lange tijdschaal gezien is dat dus de normale gang van zaken. Rampen versnellen het proces van uitsterven af en toe, maar het uitsterven is regel, en dus ook de vorming van soorten. Dat de mens zijn eigen milieu vervuilt, en zijn klimaat

Sinds de opkomst van het milieubewustzijn in de jaren zestig en zeventig is schuldgevoel voor de door mensenhand verwoeste wereld een belangrijk motief om aan milieumaatregelen en natuurbehoud te doen. Maar met schuldgevoel redden we het ook niet helemaal: het blijkt aan slijtage onderhevig te zijn.

Wat dertig jaar geleden nog indruk maakte, doet dat nu niet meer. Milieu is uit de mode.

De motieven voor natuurbescherming lopen nogal eens door elkaar heen, en worden ook nogal eens verwisseld met andere, ondergeschoven motieven. Gerationaliseerde redeneringen zitten als

jaren van Plan Ooievaar 'wij willen geen namaak-Donau voor de deur' illustreert dit uitstekend, want het impliceert: we willen geen zwarte ooievaars en geen kwakken, geen visrijke rivier en geen terugkeer van verdwenen plantensoorten. We zijn bang voor verandering.

Wildernis Voor mij zijn er eerlijk gezegd nog heel andere motieven om de natuur een goede plek in ons landschap te geven. Dat zijn subjectieve motieven, en dus zijn ze boterzacht en niet geliefd bij wetenschappers.

Voor mij geldt dat beken en rivieren er niet alleen zijn voor de afvoer van water

Het is heel egoïstisch en subjectief, maar ik wil graag leven in een land dat schoon is, waar beken stromen zoals beken horen te stromen, waar de planten en dieren leven die er van nature thuishoren. Het enige niet-egoïstische hieraan is, dat ik die geneugten graag met u allen wil delen.

Je zou deze kant van het verhaal kunnen omschrijven als het verlangen naar wildernis. Wildernis heeft van oudsher een negatieve klank voor mensen. Het is het gebied in je omgeving dat niet gereguleerd is, waar chaos heerst, waar onbekende machten heersen, roofdieren

Het heeft eerlijk gezegd iets hovaardigs als we als mensen willen pretenderen dat we het uitsterven van soorten kunnen voorkomen.

die kennelijk een voorkeur hadden voor dit droge landschap op de zandgronden, getuige de nederzettingen en graven. Door afbranden en overexploitatie verdwenen evenwel de mogelijkheden voor gebruik, en na enkele duizenden jaren restte alleen nog maar de schapenteelt, het afplaggen en de heide. Kijk je nou naar een heideveld dan ziet de één een uniek landschap, waar hij door de boekjes van Heimans en Thijsse van heeft leren houden, en dat behouden moet blijven zoals het was en is. Laten we een sprong in de tijd maken.

Ik vraag me dan af waarom we ons eigenlijk zo druk maken om het verdwijnen van het tropisch regenwoud.

er thuishoort, compleet met wisenten, elanden, oerossen, wilde paarden, herten, reeën, zwijnen en hun belagers, de wolf, de lynx en de zeearend. Nederland staat vol met zulke verwoeste ecosystemen, en het wordt tijd dat we deze slapende prinsessen wakker kussen.

Biodiversiteit De vraag is natuurlijk waarom we dat zouden moeten willen. Wat hebben we er aan als er wolven op de Veluwe rondlopen? Leuk voor later, maar verder nergens goed voor? Eén antwoord is standaard, en hetzelfde als bij de traditionele natuurbescherming: behoud van biodiversiteit. Ook

verandert, is maar een klein incident op die tijdschaal, en in de reeks catastrofes als wereldwijde verduisteringen door vulkaanuitbarstingen en meteorietinslagen. Het heeft eerlijk gezegd ook iets hovaardigs als we als mensen willen pretenderen dat we het uitsterven van soorten kunnen voorkomen. We hebben er immers helemaal de macht niet toe, omdat we geen invloed hebben op de grote processen in het heelal, en op de tijdschaal van het ontstaan en vergaan van planeten of op het komen en gaan van soorten op onze eigen planeet. We zullen bescheidener moeten zijn en nog wat door moeten zoeken naar de motieven voor het beschermen van de natuur.

een keurslijf om emoties. Het behoud van de heide kun je zien als natuurbescherming, maar daar doorheen klinkt ook de angst voor verandering. De weerstand tegen het herstel van de in ons land en klimaat thuishorende ecosystemen door natuurontwikkeling is zo'n paradox. Het terugbrengen, of liever nog, het vanzelf terug laten keren van verdwenen, maar in ons gebied thuis horende planten en dieren voldoet toch aan alle criteria van behoud van biodiversiteit en van natuurbescherming. De recepten voor een succesvol herstel van de Nederlandse natuur liggen klaar, maar de natuurorganisaties schrikken er voor terug omdat het verandering betekent. De kreet uit de begin-

en behoud van aquatische ecosystemen. Ze zijn er ook om als kind in te pootjebaden, om er stokjes in te gooien die je hond gaat ophalen, kortom, om er pret mee te hebben in je dagelijks leven. Ik wil dit ook echt niet laten vallen onder het begrip 'recreatieve betekenis van landschapselementen', want het gaat niet om het verblijven op een recreatieterrein met een wipkip en een hondentoilet. Het gaat om de geur van watermunt als je door een moeras loopt, om het gezang van vogels in je achtertuin, om je kinderen die spelen met een kano in een schone beek, om het maken van bramenjam, en het eten van wilde paddestoelen.

rondlopen, moerassen je kunnen verzwellen, lawines je kunnen bedelven, kortom dat beangstigend en totaal onaangenaam is. Geen wonder dat mensen altijd hebben geprobeerd om de wildernis te overheersen. Gebieden werden met een hek, een palissade of een haag afgezet. Daarbinnen heerste veiligheid en orde, daarbuiten de wildernis. Ook in door mensen bepaalde en druk gebruikte landschappen heerste nog vaak het begrip wildernis, zolang de openbare orde nog niet kon voorkomen dat de struikrovers en andere vileine types er de baas waren. Mijn levensgezellin Trudi Woerdeman heeft het thema wildernis in onze recente

We willen geen namaak-Donau voor de deur

Kinderen die spelen met de hond in een heldere beek

geschiedenis nader onderzocht, en van haar leen ik de volgende redeneringen.

Afkomstig uit een bedreigende omgeving hebben de mensen de behoefte om de wildernis om hen heen te beteugelen en te onderdrukken. In het stadhuis van Siena is in 1338 een van de eerste veilige landschappen van Europa geschilderd. De stedelingen trekken er op dit fresco op uit om onbezorgd de geneugten van het platteland te genieten. Dat kan, omdat de wildernis er beteugeld is. Securitas, veiligheid, heerst er, en de boeven hangen aan de galg. Wie de prachtige serie stadspatategronden

chaos te bestrijden. De Beemster is er het grote monument van: het Versailles van de koopliedenrepubliek. Dit streven is vanaf dat moment in bosaanleg, ontginningen en ruilverkavelingen steeds aanwezig gebleven, met als resultaat dat er nu vrijwel geen stukje Nederland meer over is dat nog wildernis genoemd mag worden.

Een groot kampioen in dit streven was Johan Maurits van Nassau Siegen, gewezen onderkoning van Brazilië. Toen de Westindische Compagnie door de Portugezen uit Brazilië geklopt was, moest er voor deze edelman een

voerde rationaliteit. Men had al een hele tijd geïdealiseerde natuurlandschappen als schilderijen aan de muur hangen, en het kon niet uitblijven of iemand nam de stap om zulke landschappen ook op het eigen landgoed in natura na te bouwen. Dat werd het begin van de landsschapsstijl, met parken die gecomponeerd werden als driedimensionale schilderijen. In de negentiende eeuw waren het opnieuw schilders die als eersten een nieuwe manier van kijken naar het landschap introduceerden. Het landschap van dat moment werd gevangen in prachtige romantische doeken met heidevelden, schapen, koeien en zomers zonlicht.

Ondertussen schrijdt de tijd verder, en komen er nieuwe motieven en argumenten boven. Opnieuw zijn het kunstenaars die aan de basis staan van nieuwe natuuridealen. Dit keer zijn het de filmers die ons een nieuwe kijk op natuur geven door de laatste echte wildernissen avond aan avond op de buis te brengen. Zwemmende ijsberen, gevaarlijke slangen, en eindeloos herhaald de wildebeesten en zebra's op hun trek in Afrika: ze zijn niet weg te branden van het scherm. Kennelijk is er een enorme behoefte aan deze beelden. Inmiddels is de wildernis helemaal uit Nederland verdwenen. Alles is geregu-

mee, met verhalen over natuurbossen en wolven op de Veluwe. Het land bleek massaal aan een Roodkapje-syndroom te lijden, en sprak er schande van. Maar de kiem was gelegd en vond gehoor. De Oostvaardersplassen kwamen als een geschenk uit de hemel en bewezen hoe compleet en snel een ecosysteem zich kon herstellen. Op dit moment experimenteert bijna de hele natuurbeschermingswereld met begrazing als natuurlijk proces. De ideeën van Plan Ooievaar zijn, uitgebreid met die van het WWF-rapport Levende Rivieren, de afgelopen tien jaar met hulp van het Wereld Natuur Fonds en de

Grensmaas tussen Maastricht en Roermond compleet te veranderen in een natuurlijke rivier. En zeer binnenkort is de regeringsbeslissing voor Ruimte voor de Rivier, het plan voor de Rijnakkers en de resterende Maas, te verwachten. In alle drie deze plannen zit een hoog gehalte aan herstel van natuurlijke processen, zoals erosie en sedimentatie, overstroming, begrazing. Al met al zullen deze plannen niet alleen Nederland veiliger maken, maar ook op grote schaal natuurlijker. Er gaat in de komende tien tot vijftien jaar zo'n tien miljard euro aan uit gegeven worden.

Amsterdam, traditioneel waterplezier

Amsterdam: nieuw waterplezier

IJburg waterstad

Drijvende woningen aan de Maas in Maasbommel

bekijkt die omstreeks 1550 in ons land gemaakt zijn door Jacob van Deventer, ziet dat het toen nog hard nodig was om je met muren van kastelen en steden te beschermen tegen de onveiligheid erbuiten. Tuinen buiten de stadsmuren, zoals hier in 's Heerenberg, waren een grote uitzondering, en het teken van naderbij komen van een nieuwe, veiliger tijd. In de zeventiende eeuw kwam er een brede, ook religieus gemotiveerde beweging op gang om de wildernis te onderwerpen. Alles moest 'regulier, dat is aan beide zijden gelijk' gemaakt worden, symmetrisch dus. Het was de plicht van de mens om eraan mee te werken om het Paradijs op aarde te scheppen, en de

passende andere baan gezocht worden. De invloed van de stad Amsterdam was kennelijk groot genoeg om hem de vakante post van Graaf van Kleef te bezorgen. Met grote lanenstelsels begon hij zijn graafschap om te toveren tot een door menselijke vormen en maten bepaald landschap. Maar de graaf liet in zijn overwegingen zijn gevoel toch ook nog aan het woord: de wildernis kreeg een eigen plekje in zijn paleistuin, een stukje ongeregeld oobos aan een oude Rijnstrang. Die tweespalt tussen rationaliteit en emotionaliteit bleef ook bestaan in de eeuwen daarna. In de achttiende eeuw ontstond er onvrede met de ver doorge-

Overall in Europa ontstonden kunstenaarskolonies die zich hieraan wijdden, in Nederland bijvoorbeeld in Laren en in Oosterbeek. Die schilders schilderden een landschap dat nog niemand ooit mooi gevonden had. Schapen op de hei! Het gewone landschap van de negentiende eeuw werd in hun schilderijen als het ware esthetisch ontgonnen, waardoor er een nieuwe gevoelswaarde aan gegeven werd. Mensen als Heimans en Thijsse pikten dat op, en het vormde hun emotionele motivatie voor de natuurbescherming. Vandaar dat de natuurbescherming nog steeds zo vast zit aan de heidevelden van 1850 – het zijn de wortels van deze beweging.

leerd, zelfs de natuurgebieden van de jarige natuurbescherming kent voor elk plekje z'n verplichte natuurdoeltypen, waarbij verplicht is geworden welke planten en dieren daar moeten groeien. Geen wonder dat er, onder invloed van film en tv, een nieuw verlangen ontstond om in ons verstedelijkte land de eigen, niet door mensenhand bepaalde natuurlijke processen weer aan het werk te zien. Het landschap van bosbouw en landbouw was helemaal gerationaliseerd, en in de natuurgebieden van de traditionele natuurbescherming werden de vormen van een verdwenen landbouwsysteem nagebootst. Het was dus tijd voor iets nieuws. Kritisch Bosbeheer begon er

Postcode Loterij concreet en tastbaar gemaakt in hele reeksen voorbeeldgebieden langs de rivieren, compleet met veldlessen voor de jeugd. Eindeloos veel foto's en videobeelden hebben het beeld van de Nieuwe Wildernis vertrouwd gemaakt bij een groot deel van de bevolking. Dit jaar is een keerpunt. Begin dit jaar is het besluit genomen om de Zandmaas, tussen Roermond en Lith, te gaan verbouwen tot een nieuwe rivier, inclusief nevengeulen en steilranden. In juni is het contract getekend tussen de grindindustrie en Natuurmonumenten enerzijds, en de provincie Limburg anderzijds om de

Overigens blijkt uit deze analyse ook, dat de wildernis die in Nederland teruggebracht wordt, geen echte wildernis is in de zin van niet door mensenhand aangeraakt natuur en ongestoorde processen. Of in de zin van een beangstigende chaos die ons omringd. De nieuwe wildernissen kunnen gezien worden als stadsparken, waar wij onze geestelijke behoefte aan een tegenwicht tegen de rationaliteit en gekunsteldheid van onze omgeving kunnen bevredigen. Het zijn stadsparken op schaal van de wereldstad Nederland. Maar je mag aan deze nieuwe wildernissen wel de eis stellen dat ze waar bieden voor hun geld: de authenticiteit van wat er gebeurt maakt de kern

van hun betekenis uit. Zand moet door de rivier afgezet worden. Een steilrand moet door de erosie van water ontstaan zijn, en niet gegraven. Het mozaïekpatroon van de begrazing moet door de dieren ontstaan zijn. De zeearend en de zwarte ooievaar moeten op eigen kracht terugkomen.

Wereldstad Wildernis Een goed begin, maar wat nu verder? Het Ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft de grootste moeite gehad om het idee van noodoverloopgebieden aan de Nederlandse bevolking te slijten. Of eigenlijk: het is helemaal niet gelukt, en de gebieden zijn

stad en waterbeheer levert spectaculair aangename en betaalbare mogelijkheden op om het water van onze grote rivieren op een zeer veilige manier af te laten stromen, terwijl er tegelijkertijd steden en stadswijken ontstaan waardoorheen rivieren stromen. Nederland heeft al heel veel steden waar van oudsher een nauwe band tussen water en stad bestaat. Denk maar aan de binnensteden, Amsterdam voorop, met al hun grachten en oude bebouwing.

Ons land is er terecht beroemd om. Er zijn ook nieuwe initiatieven op dit gebied: IJburg bijvoorbeeld, en het omtoveren

16 miljoen inwoners, en voor een wereldstad heel mooi geleed opgebouwd, met enorme stukken open landbouwgebied, bossen en natuurgebied tussen de bebouwde gebieden. Op internationaal niveau bekeken maken we deel uit van de nog veel grotere wereldstad West-Europa, die van Hamburg tot Parijs, en van Hannover tot Londen loopt. Het grootste industriële gebied van de wereld. Maar ook deze supermetropool is geleed door rivieren en gebergtes en zelfs een zee, die deze wereldstad tot een van de meest open en groene stedelijke gebieden maakt die er bestaan. De mondingen van de Somme en de

Laat het water toe tot in de steden, oftewel, bouw nieuwe steden in en aan het water. Weef Wereldstad en Wildernis aan elkaar.

Terpen Wonen op terpen is een heel veilige methode om in een gebied met overstromingen te wonen. Grote stukken van het Zeeuwse estuarium kwamen in de vroege middeleeuwen hoog genoeg te liggen om er veeteelt te bedrijven. Bij normale eb en vloed bleven grote stukken van de eilanden droog. Naarmate spring- en stormvloed hoger reikten, kwamen meer hoge delen van de eilanden onder water te staan.

Behalve de middeleeuwen hebben ook de moderne Rotterdamse Captains of Industry dat goed begrepen. Terwijl de normale steden en woonwijken in West-Nederland door de deltawerken beschermd worden tot een niveau van 1:10.000, 1:4.000 of 1:2.500 jaar, liggen de industrieterreinen van de Rotterdamse haven, inclusief de Maasvlakte, allemaal op terpen. Ironisch genoeg staat de industrie dus veilig, terwijl de bevolking risico loopt. Terpen op die hoogte en in die omvang zijn de veiligste bescherming tegen overstromingen die er te bedenken is.

om een zoutwatergebied in z'n geheel zoet te maken, en dus een dam om een groot gebied heen te bouwen. De overvloedige regen in ons klimaat zorgt ook dan voor een zoetwaterbel bovenop het zout. Om in een overstromingsgebied te wonen heb je dus alleen maar terpen nodig. Om er op grote schaal akkerbouw te bedrijven, heb je dijken nodig, en dijken zijn per definitie gevaarlijk. De landhonger was in het verleden zo groot, dat het hele gebied van de Zeeuwse estuaria is bedijkt, en dat men met de bedijking steeds verder naar de diepe geulen van de getijde-armen kroop. Omdat het water nog wel door de zeearmen kon

De Maasvlakte: bouwen op een terp in zee. Zo kunnen we ook wonen

Friesland buitendijks bij hoogwater. De rondjes in het water zijn dobbes: terpen met een belletje zoetwater in het midden

Extreme inpolderingen tot aan de rand van de diepe geulen (1850)

Kurhaus in Scheveningen: geen dijk nodig

afgevoerd. Toch is de gedachte dat het handig zou zijn als je in tijd van heel erg hoog water veel meer gebied onder water kunt zetten, logisch. De noodoverloopgebieden doen dat door onbebouwde gebieden te reserveren voor een uiterst sporadisch gebruik als waterberging in de toekomst, samen met een voortdurend gebruik van het gebied door de landbouw. Verweving van de functies waterbeheer en landbouw. Maar er is een veel leukere oplossing mogelijk. Ik haal nog even in herinnering dat het subjectieve 'leuk' een geldige motivatie is om tot uitdrukking te brengen dat je als bevolking in een schoon en prettig land wilt wonen. Verweving van

van de oude havens van Amsterdam in een woongebied. Vooral in de oude steden wordt er ook volop op het water gewoond, in woonboten, en worden de grachten voor allerlei stedelijke manifestaties gebruikt. Wonen aan en op het water is een vreugde, en het principe kan veel uitgebreider worden toegepast.

Nederland wordt nogal eens opgevat als een overbevolkt land. Vanuit het oude platteland gerekend is dat ook zo. Er zijn wel erg veel huizen en industrieën bijgebouwd aan de horizon. Vanuit de stad geredeneerd ligt de zaak heel anders. Nederland, op nationaal niveau bekeken, is een wereldstad van

Seine, de Schelde, de Maas, de Rijn, de Thames, de Weser en de Elbe, zullen met name te maken krijgen met een stijgende zeespiegel, en met rivieren die meer water aanvoeren. Na de lucht en het weer is de Noordzee de grootste wildernis die we nog hebben. We zijn gewaarschuwd voor de op handen zijnde veranderingen, en we krijgen honderd jaar de tijd om er iets leuks van te maken, om er iets anders mee te doen dan alleen maar bang voor zijn, verdedigen, buiten houden en wegmoffelen. 'Iets anders' is dan ook veilig, maar het biedt ook de mogelijkheid om te genieten van de ligging aan de Noordzee en aan de grote rivieren.

Bij de allerhoogste standen liepen de eilanden zelfs nog helemaal onder. Wie zich dan nog op het eiland bevond, moest een list verzinnen, en die list was eenvoudig en voor de hand liggend: een kunstmatig heuveltje. Er ontstond een landschap met op de hoge plaatsen opgehoogde kunstmatige vluchtheuvels. Terpen hebben een enorm voordeel boven dijken. Als dijken breken, stroomt het water de ingesloten polder binnen, waar een diepe plas water komt te staan, vooral in de lage delen. Terpen liggen al hoog, en als een terp al eens helemaal zou overstromen, is dat op het topje van de terp nog altijd maar tot een geringe diepte, en voor een korte periode.

Leven op een terp in een kwelder- of schorreengebied moge dan veilig zijn, in een zoute omgeving heb je ook zoet water nodig voor een langer verblijf. Dat werd bereikt door de aanleg van een ronde terpen, oftewel een ringvormige dam, met een laagte in het midden. De laagte vulde zich met zoet water, dat op het zoute water in de ondergrond bleef drijven. Dobbes heten in Friesland zulke zoetwatermeertjes in een zoute omgeving.

Het maakte langer verblijf in een zoute omgeving, en dus de vorming van dorpjes mogelijk. Om naast veeteelt ook akkerbouw te kunnen bedrijven, was het nodig

binnenkomen, maar zich niet meer over het land kon verspreiden, ging het vermogen van het estuarium om de energie van de zee op te vangen verloren. Extreme inpolderingen tot aan de rand van de diepe geulen maakte de delta steeds onveiliger, met de ramp van 1953 als onvermijdelijk gevolg.

Voor akkerbouw heb je grote oppervlaktes nodig, en die verover je op de zee door gevaarlijke dijken. Voor de bouw van steden heb je helemaal geen dijken nodig. Je kunt veel beter op een hoge plek, een duin of terp gaan bouwen. Van daaruit kun je veilig genieten van de schoonheid van het water in je omgeving,

ook in tijden van storm en springvloed. Het Kurhaus van Scheveningen heeft geen dijk nodig. De conclusie is dus, dat je stedenbouw en hoogwater zo heel goed met elkaar kunt verbinden. Bouw de stad op een terp en je hebt geen dijken nodig.

Stad en de rivier In het rivierengebied gaat het plan Ruimte voor de Rivier binnenkort van start. Daarbij komen enorme hoeveelheden grond vrij. De drie alternatieven van de Planologische Kern Beslissing leveren respectievelijk 20, 50 en 15 miljoen kubieke meter grond op die niet voor iets anders

In het plan Ruimte voor de Rivier is een prachtige aanzet gegeven voor een combinatie van rivierverruiming en stedenbouw. Bij Nijmegen moet de afvoercapaciteit van de rivier door het hoogwaterbed van de Waal vergroot worden. Dat kan eigenlijk alleen maar goed door een hoogwatergeul door het dorp Lent aan te leggen. Daardoor ontstaat er een eiland, dat getooid is met de prachtige naam Veurlent. Stadsbruggen verbinden Veurlent zowel met het centrum van Nijmegen als met het eigen oude achterland. Een prachtige oplossing, waarbij er volop nieuwe architectonische kansen ontstaan om mooie

gebied. Het is natuurlijk onmogelijk om alle bestaande bebouwing op terpen te zetten. Maar er kunnen wel terpen aangelegd worden voor nieuwbouwprojecten. Koppel de terpen aan de bestaande dijken. Leg vervolgens de dijk landinwaarts, en laat een of meer nevengeulen door de nieuwe wijk stromen. Dat kan de afvoercapaciteit van de rivier sterk vergroten, en de waterstanden naar omlaag halen. Het levert stedenbouwkundig fantastische mogelijkheden om mensen aan het water te laten wonen. Verweving van rivier en stad en van stad en natuur, scheiding van rivier en landbouw. Op die manier komt er een

goed functionerend landschap, het voert alleen maar naar een nog technocratischer landschap. Langs de Vlaamse Westerschelde worden nu gecontroleerde overloopgebieden aangelegd, die ook de dynamiek van de zee kunnen opvangen, maar die het land nog altijd door de zee laat ophogen. Wat natuur en stedenbouw betreft levert dat prachtige mogelijkheden om verdwenen natuursystemen weer tot leven te wekken, en nieuwe stadsfronten te bouwen.

Er zijn de laatste jaren in Zeeland een aantal keren voorstellen gedaan om de veiligheid er te vergroten door dijken

ooit. De kans op overstroming is weliswaar afgenomen, maar er zijn achter de dijken zoveel investeringen gedaan, dat de schade aan have en goed groter zal zijn.

Ook hier zie ik een kans voor dit gebied om uit te groeien tot een waterrijke wereldstad. We kunnen langs de Westerschelde en het op een flinke kier gezette Haringvliet beginnen. Leg de dijken terug, zodat een nieuw overstroombaar voorland ontstaat, en het resterende, door dijken beschermde land echt veiliger wordt. Gebruik de nieuwe schorren en slikken voor grootschalig herstel van de

een stijgende zeespiegel. Combinatie van de wildernis van het estuarium en wonen in een wereldstad. We kunnen leren om ons aan onze eigen haren uit het moeras te trekken.

In West Nederland bestaan allerlei plannen om op eilanden te gaan wonen, in het Markermeer bijvoorbeeld. IJburg is een prachtig voorbeeld, maar het ligt te laag. Deze plannen passen allemaal heel goed in deze manier van denken over de toekomst, met één aanvulling: maak de eilanden hoogwatervrij ten opzichte van de zee. In veel landschapen trouwens is de combinatie steden-

Iedereen heeft zijn eigen dromen, en de uitslag van al het trekken en duwen aan de geburtenissen door ons allen staat helemaal niet vast.

bruikbaar of nodig zijn. Bij een ophoging van twee meter gaat het dan om respectievelijk 1.000, 2.500 of 750 hectare terpen die alleen al in deze eerste planperiode aangelegd zouden kunnen worden. Dat is dus respectievelijk 10, 25 of 7,5 vierkante kilometer veilig gebied in 2015. Niet aan een stuk, maar overal kleine en grotere stukjes. Dat is een zeer aanzienlijke oppervlakte. Ter vergelijking: de bebouwde kom van het dorp Gendt is iets minder dan een vierkante kilomet groot. Het centrum van Nijmegen, alles tussen de twee bruggen en het Keizer Karelplein, is iets meer dan een vierkante kilometer groot.

waterfronten te bouwen, of zelfs de oude stiel van het wonen in drijvende huizen weer op te pakken. Als ik bewoner was van een van de huizen die voor de geul moet wijken, zou ik eisen dat ik een nieuw huis kreeg op een van de mooiste plekken aan het nieuwe waterfront. Ik snap dan ook echt niets van de protesten die er nu oprijzen.

Hoogwatergeulen door dorpen en steden – 25 vierkante kilometer veilige terpen waarvoor de grond aanwezig is. Van die ingrediënten moet iets moois te bakken zijn. Mijn voorstel is, om de vrijkomende grond te gebruiken voor de grootscheepse aanleg van terpen in het rivieren-

tendens tot stand waarbij langzamerhand steeds meer mensen in de overstromingsgevoelige gebieden veilig en aange-naam kunnen wonen. Een nieuw cultuurlandschap, een nieuw rivierengebied. Genieten van het water.

Stad en de Zee Voor West Nederland geldt eigenlijk hetzelfde. Langzamerhand wordt duidelijk, dat we ons met de delta werken akelig in de vinger gesneden hebben. De zee is grotendeels buitengesloten, en dat betekent dat het land niet meer groeit, terwijl de zee wel rijst. Pompen is goedkoop hoor ik de techneuten zeggen, maar steeds meer pompen leidt niet tot een kwalitatief mooi en

terug te leggen en nieuwe overstroombare voorlanden terug te geven aan de zee. Dat levert voordeel op wat veiligheid betreft, omdat de zee in het voorland een deel van zijn energie kwijt kan. Maar de emoties in het Zeeland van na 1953 staan nog altijd zo hoog, dat voorstellen om de veiligheid op deze manier te vergroten als een bedreiging worden beschouwd. Zeeuwen geloven alleen maar in sterkere dijken, terwijl het nou juist die dijken zijn die onveiligheid veroorzaken. Als je veiligheid definieert als de relatie tussen de kans van voorkomen van een ramp en de schade die de ramp aanricht, dan is het Zeeuwse en Zuidhollandse estuarium nu onveiliger dan

geomorfologische processen: dat betekent dan ook van het op natuurlijke manier meegroeien van het land met de zee. Het worden dan grote natuurgebieden. Koppel vervolgens ook hier nieuwbouw aan deze nieuwe natuurgebieden. Op terpen veilig uitkijkend over het soms woeste geweld van de zee. Iedereen met een bootje in het getijdeshaventje van je eigen woonwijk. Bij eb mosselen rapen bij je voordeur. Dat is modern wonen.

Ook hier kan een tendens worden ingezet waarbij we langzamerhand overschakelen naar een manier van leven in combinatie met een veranderend klimaat en

bouw en natuur mogelijk. Stedenbouw genereert veel geld, en daarmee kunnen prachtig natuurlijke processen rond de nieuwe wijken worden vrijgemaakt van de eeuwenoude gevangenschap. Waterretentie in de veengebieden van de twee Hollanden gaat heel goed samen met natuurontwikkeling en stedelijk gebruik. Het oeroude veenlandschap is een landschap van ontelbare kleine eenheden van poldertjes in poldertjes. Zonder zijn historische identiteit te verliezen kan dit flexibele raamwerk gebruikt worden om plek voor plek een nieuwe invulling te geven aan het gebruik. Herstel van laag- en hoogveensystemen hoort daarbij.

De grootste klap die er op natuurgebied in Nederland gemaakt kan worden is te vinden bij de natuurorganisaties zelf. Die bezitten zoïets als 400.000 hectare grond. Het beheer van heel grote stukken daarvan bestaat uit het imiteren van een landbouwkundig gebruik dat allang is uitgestorven, onder omstandigheden van bemesting en waterhuishouding die totaal verschillen van de omstandigheden in de tijd die nageaapt moet worden. Geen wonder dus, dat de natuur in Nederland nog steeds achteruit gaat. Tegenover het inmiddels bewezen succes van het herstel van de ecosystemen die thuishoren in ons land, staan de machteloze pogingen om het verleden te fixeren in een negentiende-eeuws ideaal. Als de natuurorganisaties nu eens de stap zouden zetten om hun gebieden als natuur te gaan beheren – dat zou pas lekker opschieten. En graag meteen ook die nare naaldhoutproductiebossen in een biomassa-centrale gooien.

Tijd, de vierde dimensie van het landschap Ik zou in deze lezing praten over tijd als de vierde dimensie van het landschap. Dat heb ik naar mijn idee aan de hand van de toekomst voor Nederland ook gedaan. Over tijd valt een heleboel te zeggen. Tijd bestaat helemaal niet zeggen sommigen, wijzend op de vluchtigheid van het nu, en het ongrijpbare van gisteren en morgen. De vliegenschluggen van straks, om Maarten Toonder maar eens te eren met een citaat. Tijd is een menselijke uitvinding, ben ik geneigd te zeggen. Uit de vijftiende eeuw, toen in Florence de eerste openbare klokken op straat verschenen. Om op tijd op je afspraak te kunnen komen. De dag werd in 24 uur gehakt, het uur in 60 minuten en de minuut in 60 seconden. En er werd een machientje uitgevonden om dat allemaal bij te houden. Daarna zijn we de klok en de tijd met elkaar gaan verwisselen. Het voortschrijden en de duur der gebeurtenissen zijn we gaan meten in de eenheden die de machientjes aangaven. En vervolgens zijn we die eenheden van de klok tijd gaan noemen.

Waar het mij omgaat met betrekking tot het landschap is de veranderlijkheid die de tijd met zich mee brengt. Temporele dynamiek, veranderlijkheid in de tijd is belangrijk. Alles verandert steeds, Pantarei. Naar het verleden toe betekent dat op de eerste plaats, dat het niet echt bestaat, in de zin dat het reproduceerbaar zou zijn. Alle geschiedschrijving is interpretatie en dus subjectief. De zeventiende-eeuwse maatschappij kunnen we bestuderen in het licht van de uitzonderlijke ervaring van kunst en wetenschap. Maar net zo goed als de barbaarse veroveringstocht van bloedorstige zeeroovers over de hele aardbol. Beide waarnemingen zijn juist, en die tijd bestaat niet meer. Er zijn dus vele verledens, afhankelijk van de geesten die de interpretatie van de bronnen hebben gedaan, en ook van het gehoor dat de verschillende interpretaties wil aanhoren. Een volk kiest zijn eigen geschiedenis.

Wel is duidelijk, dat de dingen in het verleden steeds veranderd zijn. Dat bij het voortschrijden der gebeurtenissen omstandigheden, gedachten en artefacten steeds veranderen. Dat geeft hoop voor de toekomst, want het betekent dat wijzelf, als we in ons eigen tijdsgewricht even getuige zijn van de loop der gebeurtenissen, even invloed kunnen hebben op het veranderingsproces. De toekomst is net zo onzeker en veelvoudig als het verleden. Iedereen heeft zijn eigen dromen, en de uitslag van al het trekken en duwen aan de gebeurtenissen door ons allen staat helemaal niet vast. Je zou kunnen zeggen dat de cultuur die we delen het resultaat is van onze gezamenlijke dromen.

Om invloed te hebben op de toekomst, moet je dus invloed uitoefenen op de dromen van velen. Soms gaat dat explosiegevoels. De productie van de T-Ford voldeed kennelijk aan de dromen van heel veel mensen. Plan Ooievaar uit 1984 deed er twintig jaar over om rijp te worden. In die periode hebben de ideeën vele geesten gepasseerd. Dat is niet alleen

maar een herkauwproces geweest. Er zijn talrijke zaken beproefd, sommige zaken zijn als te loos verwijderd en er zijn zeker veel zaken aangevuld. De natuurbescherming had de meeste moeite met de nieuwe ideeën. Maar inmiddels bestaan er hele bibliotheken met studies, en er is langzamerhand een heel solide kennisbasis aanwezig. Toch blijft het verzet in natuurbeschermingskringen tegen een natuurvisie die niet gebaseerd is op de esthetische idealen van de Larense of Oosterbeekse schilderschool hardnekkig bestaan. De landbouw was er verrassend snel bij. Na een winter vol discussies in rokerige achterzaaltjes van café's in het riviereengebied was de deal gemaakt: de landbouw wilde de overstroomde gebieden wel uit, maar zonder dat de grondprijzen zouden dalen. Het proces moest over enkele decennia gespreid worden betekende dat, met andere woorden: een 'ja' van de landbouw.

Veel steden reageerden ook heel positief. Arnhem, Deventer, Venlo kwamen met plannen voor eigen wildernissen voor de eigen bevolking. De provincie Limburg loste er het probleem van de grondwinning mee op, en leverde in een langdurig planningsproces heel veel nieuwe kennis.

In dit proces van idee naar cultuurgoed speelden de voorbeeldgebieden van het Wereld Natuur Fonds / Stichting Ark en de Postcodeloterij een enorme rol. Niets is zo duidelijk als de werkelijkheid, en de mogelijkheden voor het herstel van complete ecosystemen wordt in die gebieden iedereen, ook de leek, op slag duidelijk. Het natuurlijk proces spreekt iedereen sterk tot de verbeelding. Veldlessen voor kinderen samen met de ouders voor alle lagere scholen in de omgeving brachten de beelden van de Nieuwe Wildernis tot in de huiskamers.

De waterbeheerders hebben heel die twintig jaar een geïnteresseerd, afwachtende houding gehad. Het zijn voor het merendeel technuten, dus die durven niks te zeggen als ze geen bevestiging

van hun computer hebben gekregen. Maar langzamerhand kwam die autorisatie los, en de elementen van de Nieuwe Wildernis slopen in de plannen: oobos mocht wel als het niet teveel was, stromende nevengeulen voeren inderdaad veel water af, hoogwatergeulen zijn effectief. Nu liggen er dus drie plannen: Grensmaas, Zandmaas en Ruimte voor de Rivier. De technocraten zijn de laatsten geweest die de plannen hebben geformuleerd, en zij zullen ook degenen zijn die de plannen uitvoeren. Dat garandeert niet op voorhand dat de detailplannen die gemaakt worden voldoen aan de eisen van een moeder met twee kleuters en een hond, die leuk op een strandje van een stromende nevengeul willen spelen. Of dat de geweldige stedenbouwkundige kansen die er liggen ook herkend en gebruikt worden.

Stichting Groeneveld Ik wil een uitnodiging doen aan de Stichting Groeneveld die vandaag gastvrouw is. Er gaat de komende vijftien jaar voor 10 miljard een plan uitgevoerd worden om ons te beschermen tegen het hoogwater van de rivieren onder een veranderend klimaat. In de plannen zitten veel elementen verweven om onze rivieren natuurlijker te laten functioneren. Maar ik blijf me toch zorgen maken. Er blijft een voortdurende input van kwaliteitseisen nodig, omdat de uitvoerende partij uit een deelcultuur, uit de technische hoek, van onze maatschappij komt. Er zal voeding nodig zijn vanuit cultuurhistorie, natuurbescherming, recreatie, stedenbouw, industrie om de verandering van het riviereengebied die te gebeuren staat tot een goed einde te brengen. Ik wil de Stichting Groeneveld vragen om haar niet onaanzienlijke netwerk te gebruiken om de uitvoerders alert te houden, om mensen te stimuleren nieuwe ideeën aan te dragen, om investeerders te bewegen nieuwe kansen te benutten. Ik denk daarbij aan manieren om uit verschillende disciplines snel en adequaat te kunnen reageren op de lawines aan

deelplannen die eraan komen. Het gaat er bijvoorbeeld om, dat bij de aanleg van nevengeulen rekening gehouden wordt met de geomorfologische geschiedenis van een uiterwaard. We moeten niet als dollemannen alleen op technische criteria gaan graven. Iemand moet gaan vertellen wat de historische identiteit van een gebied is, of wat de specifieke kansen voor natuurontwikkeling zijn, of welke grote kansen er voor architectuur en stedenbouw liggen. Het gaat nu allemaal gebeuren, en we moeten er met z'n allen bij zijn, ervoor zorgen dat de hele transformatie in een cultureel kader met behoud van historische continuïteit en identiteit en met authentieke natuurlijke processen plaatsvindt. Wereldstad Wildernis – alles ligt klaar, we kunnen eraan beginnen.

Drs. Willem Overmars is van huis uit kunsthistoricus en werk al jaren als landschapsarchitect. Zijn werk staat volledig in het teken van de natuur. In 1987 was hij betrokken bij het ontstaan van het Plan Ooievaar en sindsdien zet hij zich met name in voor natuurontwikkeling. Overmars is één van de initiatiefnemers achter de zogenaamde 'nieuwe wildernis', natuur die ontstaat door ruimte te laten aan natuurlijke processen als rivierdynamiek, grondwaterstroming en natuurlijke begrazing.

De hier opgenomen tekst wijkt op onderdelen af van de door Willem Overmars uitgesproken Groeneveldlezing

Foto's: Willem Overmars en Geert Overmars

Groeneveldblad 2005-3

Hoofdredactie Caroline van der Lee

Redactie Nelleke Fockema-Andreae, Pieter Boddaert

Alle zorg is besteed aan het achterhalen van namen van rechthebbenden. Degenen die menen zekere rechten te kunnen doen gelden kunnen zich richten tot de uitgever.

Ontwerp en eindredactie Typography Interiority & Other Serious Matters, Den Haag

Druk Drukkerij De Maasstad, Rotterdam

Oplage 1250 exemplaren

Papier Presto Silk, 150 g/m²

Lettertype Bell Gothic

Uitgave Kasteel Groeneveld

ISSN 1566-6190

Kasteel Groeneveld
Groeneveld 2

3744 M L Baarn

T 035 542 04 46

F 035 542 18 19

www.kasteelgroeneveld.nl

Voor actuele informatie over tentoonstellingen, activiteiten en evenementen: www.kasteelgroeneveld.nl

Stichting Groeneveld

De Stichting Groeneveld werd in 1976 opgericht met het doel het totstandkomen van het nationaal centrum voor bos, natuur en landschap te realiseren en nadat dit was gelukt, in stand te houden.

In 1998 heeft de Stichting Groeneveld haar doelstellingen verruimd. Sinds die tijd ziet de Stichting Groeneveld het als haar belangrijkste taak om huidige en toekomstige generaties bewust te maken van de betekenis van natuur en landschap en van de ontwikkeling van recreatie en cultuur in de groene ruimte. Bovendien wil de Stichting het debat bevorderen over de verschillende vormen van gebruik van het landelijk gebied.

De Stichting Groeneveld doet dat onder andere door het ondersteunen van Kasteel Groeneveld, zowel bij met ideeën als met financiën. Vanuit deze gedachte is de Groeneveldlezing ontstaan. De daaraan verbonden Groeneveldprijs wordt jaarlijks toegekend aan een persoon of organisatie die zich bijzonder heeft ingezet voor de discussie omtrent de groene ruimte in Nederland, en daarbij vooral een eigen, afwijkend geluid laat horen.

Donateur van de stichting

Als u Kasteel Groeneveld en de doelstellingen van de Stichting Groeneveld een warm hart toedraagt, kunt u donateur worden. Als donateur ondersteunt u de Stichting bij haar werk ter ondersteuning van het nationaal centrum voor bos, natuur en landschap en levert u een bijdrage aan het debat over invulling van de groene ruimte.

In ruil voor uw donatie krijgt u: samen met één introducté, vrije toegang tot het kasteel; drie keer per jaar het 'Groeneveldblad'; vier keer per jaar de kwartaalkalender met een overzicht van de activiteiten van Kasteel Groeneveld; een uitnodiging voor de opening van de tentoonstellingen in Kasteel Groeneveld; een uitnodiging voor de jaarlijkse Groeneveldlezing; een uitnodiging voor de jaarlijkse donateursdag.

De donatie bedraagt minimaal €20,- voor particulieren en minimaal €120,- voor organisaties en bedrijven.

Wilt u meer informatie over de Stichting Groeneveld of wilt u zich opgeven als donateur, neem dan contact op met de secretaresse van de Stichting, telefoon: 035-5480994.